

باستان شناسی و هنر مصر باستان

تدوین و تألیف

رحیم ولایتی

استاد یار گروه باستان شناسی دانشگاه تهران

۱۳۹۳

سرشناسه: ولایتی، رحیم، ۱۳۳۷-
عنوان و نام پدیدآور: باستان‌شناسی و هنر مصر باستان/تدوین و نالیف رحیم ولایتی.
مشخصات نشر: تهران، پردیس‌دانش، ۱۳۹۲.
مشخصات ظاهری: ۳۵۲ص: مصور، نقشه.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۰-۰۹۹-۵
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
یادداشت: کتاب‌نامه
موضوع: باستان‌شناسی — مصر
موضوع: هنر مصری — تأثیر ایران — آثار تاریخی
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۲۶۰ ب۲/و DT
رده‌بندی دیویی: ۹۳۲
شماره‌ی کتابشناسی ملی: ۳۳۷۱۳۴۴

باستان‌شناسی و هنر مصر باستان

رحیم ولایتی

ناشر: پردیس‌دانش

چاپ و صحافی: پردیس‌دانش

نوبت چاپ: اول

سال چاپ: ۱۳۹۳، تهران

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۶۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۰۰-۰۹۹-۵

حق چاپ برای مولف محفوظ می‌باشد.

فهرست مطالب

فصل اول: موقعیت طبیعی سرزمین مصر و تاثیر آن در فرهنگ مصر باستان- صفحه ۱۰

- ۱- شرح ویژگیهای جغرافیایی مصر- صفحه ۱۰
- ۲- ناهمواریها و ویژگیهای جغرافیای- صفحه ۱۲
- ۳- کوههای بلند در سرزمین مصر- صفحه ۱۳
- ۴- نقش اهمیت رود نیل در مصر- صفحه ۱۴
- ۵- وضعیت طبیعی و استراتژیک جغرافیای مصر- صفحه ۱۶
- ۶- ویژگیهای آب و هوای مصر- صفحه ۱۷
- ۷- پوشش گیاهی سرزمین مصر- صفحه ۱۷

فصل دوم: بررسی پیشینه مطالعات باستان‌شناسی در سرزمین مصر- صفحه ۱۸

- ۱- چگونگی شروع مطالعات علمی باستان‌شناسی با شروع تهاجم ناپلئون به مصر- صفحه ۱۸
 - ۲- گنجیابی و غارت یکی اهداف اولیه طواریات باستان‌شناسی غرب در مصر- صفحه ۲۱
 - ۳- چگونگی و کشف رمز خط هیروگلیف مصری برای تبیین تاریخ مصر- صفحه ۲۵
 - ۴- پیشگامان مطالعه و کاوش باستان‌شناسی در مصر: - صفحه ۲۹
 - ۵- چگونگی تاسیس مصرشناسی در باستان‌شناسی در انشایهای معتبر جهان- صفحه ۳۲
- ### فصل سوم: بررسی فرهنگ و آثار باستانی مصر از آغاز تا تکمیل سلسله اول- صفحه ۳۴

- ۱- وضعیت سرزمین مصر در تحولات زمین‌شناسی- صفحه ۳۴
- الف- کلیاتی درباره زمین‌شناسی مصر ۴۰ صفحه ۳۴
- ب- زمین‌شناسی مصر- صفحه ۳۶
- ج- چگونگی بوجود آمدن سرزمین مصر در سه دوره زمین‌شناسی- صفحه ۴۰
- ۲- کلیاتی درباره دوره پیش از تاریخ مصر - صفحه ۴۰
- الف- شرح و توصیف مختصری از دوره پالئولیتیک در سرزمین مصر ۴۰
- ب- دوره نوسنگی نئولیتیک در سرزمین مصر- صفحه ۴۲
- ج- دوره‌های فرهنگی پیش از سلسله‌های مصر- صفحه ۴۵

فصل چهارم: فرهنگ و آثار باستانی مصر از سلسله اول تا سلسله ششم- صفحه ۵۶

- ۱- کلیاتی در باره دوران آغاز تاریخی مصر- صفحه ۵۶
- ۲- عواملی که باعث تشکیل اولین دولت مصر متحد شدند- صفحه ۶۰
- ۳- تاثیر مذهب در تکامل سیاسی اجتماعی مصر در دوران آغاز تاریخی و تاریخی- صفحه ۶۴
- ۴- بررسی ویژگیهای عمومی هنر تمدن مصر- صفحه ۶۸
- ۵- شرح توصیف آثار تاریخی و هنری سلسله اول و دوم تاریخ مصر - صفحه ۷۲
- ۶- بررسی آثار تاریخی، هنری سلسله سوم و چهارم از تاریخ مصر باستان- صفحه ۸۶
- ۷- ویژگیهای تاریخی سلسله پنجم و ششم تاریخ مصر- صفحه ۱۰۳
- ۸- ویژگیهای آرایشی و هنر حجاری و مجسمه سازی در دوره ششم- صفحه ۱۱۷
- فصل پنجم: بررسی فرهنگ و آثار باستانی مصر در دوران فترت اول- صفحه ۱۲۰
- ۱- کلیاتی در باره تاریخ مصر در دوران فترت اول و سلسله های میانی- صفحه ۱۲۰
- ۲- ویژگیهای اجتماعی سلسله هفتم و هشتم مصر- صفحه ۱۲۱
- ۳- تاریخ سلسله هفتم تا دهم تاریخ مصر باستان- صفحه ۱۲۳
- ۴- بررسی وضعیت اجتماعی دوره فترت اول تاریخ مصر باستان- صفحه ۱۲۵
- ۵- چگونگی تشکیل سلسله قبطی در دوران سلسله هشتم مصر باستان- صفحه ۱۲۶
- ۶- چگونگی تشکیل و اداره مصر بوسیله سلسله نهم و دهم تاریخ مصر- صفحه ۱۲۷
- ۷- دوره سلسله های میانه تاریخ مصر از حدود ۲۱۳۳ تا ۱۷۸۶ ق.م- صفحه ۱۲۹
- فصل ششم: ویژگیهای فترت دوم تاریخ مصر از سلسله سیزدهم تا نهم- صفحه ۱۳۴

- ۱- کلیاتی درباره دوره فترت دوم- صفحه ۱۳۴
- ۲- سلسله سیزدهم تاریخ مصر باستان از حدود ۱۷۸۶ تا ۱۶۳۳ ق.م- صفحه ۱۳۵
- ۳- در باره فتح مصر توسط قوم هیکسوسها از آسیا- صفحه ۱۳۷
- ۴- در باره پادشاهان سلسله هفدهم و موسس سلسله هیجدهم مصر- صفحه ۱۴۱
- ۵- شرح و توصیف هنر مصر باستان در دوره فترت دوم- صفحه ۱۴۳

فصل هفتم: ویژگیهای تاریخی و هنری سلسله های ۱۸ و ۱۹ مصر باستان- صفحه ۱۴۷

- ۱- کلیاتی در باره دوره سلسله های جدید از حدود ۱۵۶۷ تا ۱۰۷۰ ق.م- صفحه ۱۴۷
 - ۲- دوره سلسله های جدید ۱۸-۲۰ یا دوره پادشاهی جدید از ۱۵۵۰ تا ۱۰۷۰ ق.م- صفحه ۱۴۸
 - ۳- بنیانگذاری سلسله نوزدهم بوسیله رامسس اول تا پایان سلسله بیستم در مصر- صفحه ۱۵۷
- فصل هشتم: ویژگیهای تاریخی و هنری فترت سوم از سلسله های ۲۱ تا ۲۶- صفحه ۱۵۹**

- ۱- کلیاتی در باره دوره فترت سوم مصر- صفحه ۱۵۹
- ۲- باره سلسله بیست دو تا بیست پنجم، حکومت لیبیایی ها و کوشی ها در مصر- صفحه ۱۶۰
- ۳- تهاجم کوشی ها به مصر یا حبشه به مصر- صفحه ۱۶۲
- ۴- تهاجم و فتح یونانیان و رومیان مصر توسط آشوریهای بین النهرین- صفحه ۱۶۳
- ۵- سلسله بیست و ششم مصر از ۶۶۲ تا ۵۲۵ ق.م- صفحه ۱۶۴
- ۶- ایدنولوژی فرمائرویان و رع سلسله بیست و ششم در مصر- صفحه ۱۶۵

فصل نهم: چگونگی فتح مصر به وسیله هخامنشیان- صفحه ۱۶۷

- ۱- چرا اولین بار کوروش قصد فتح مصر را داشت- صفحه ۱۶۷
 - ۲- چگونگی فتح مصر بوسیله کمبوجیه- صفحه ۱۶۹
 - ۳- شاهان و حاکمان هخامنشی که در مصر به عنوان ساتراپ حضور داشتند- صفحه ۱۷۳
 - ۴- چگونگی فتح مصر توسط کمبوجیه و رد اخبار مورخین باستانی در باره او- صفحه ۱۷۴
- فصل دهم: اسناد و مدارک ساتراپی هخامنشی بودن کشور مصر- صفحه ۱۸۷**
- ۱- بررسی ریشه های تاریخی ساتراپی های هخامنشی - صفحه ۱۸۷
 - ۲- ذکر نام ساتراپی ها در کتیبه های هخامنشی- صفحه ۱۸۸
 - ۳- مقایسه فهرست ملل تابع با کتیبه های هخامنشی در ایران- صفحه ۱۸۹
 - ۴- بررسی یافته های باستان شناسی هخامنشی در جزیره الفانتین مصر- صفحه ۲۰۹
 - ۵- بررسی ظروف کتیبه دار، از یافته های باستان شناسی دوره هخامنشی در مصر- صفحه ۲۱۹
 - ۶- بررسی ظروف مرمرین کتیبه دار آلاباستار از دوره هخامنشی مصر- صفحه ۲۲۷
 - ۷- بررسی نقش برجسته پارسی بدست آمده از شهر ممفیس - صفحه ۲۳۰

- ۸- بررسی کتیبه های مجسمه اوجا هورسنت روشنگر تاریخ هخامنشی در مصر- صفحه ۲۳۳
- ۹- پژوهشی در باره سفالهای دوره هخامنشی از یافته های باستان شناسی مصر- صفحه ۲۴۲
- ۱۰- بررسی معبد هیبیس در واحه الخارقه یارگار معماری هخامنشیان در مصر- صفحه ۲۵۷
- فصل یازدهم: بررسی تاثیر هنر مصر باستان در هنر دوره هخامنشیان- صفحه ۲۷۲
- ۱- تاثیر پذیری هنر هخامنشی از سایر تمدنهای هم عصر خود - صفحه ۲۷۲
- ۲- بررسی ریختگیهای هنر معماری مصر - صفحه ۲۷۶
- ۳- ویژگیهای هنر در دوره متاخر تاریخ مصر - صفحه ۲۸۹
- ۴- تاثیرات هنر مصر در ایران دوره هخامنشی- صفحه ۲۹۰
- ۵- تاثیرات هنر دوره هخامنشی در مصر یا سبکهای واحد هنری هر دو تمدن- صفحه ۲۹۶
- ۶- بررسی و مقایسه تناسباتی انسان در هنر ایران و مصر- صفحه ۲۹۸
- کتابشناسی و فهرست منابع - صفحه ۲۹۹

پیش گفتار:

مصر شناسی چندین دهه است که به عنوان یکی رشته علمی در معتبر ترین دانشگاههای دنیا مورد توجه قرار گرفته و پژوهشگران زیادی را به خود جلب کرده است. به نظر می رسد در باستان شناسی ایران جای پژوهشهای مصرشناسی میدی و بحث دانشگاهی خالی است. هر چند در سالهای اخیر کتابهایی در باره این موضوع به صورت جداگانه ارائه شده است. ولی برای رسیدن به اطلاعات مفید مصرشناسی هنوز راه زیادی باقی است. کتاب حاضر بر اساس توان محدود وبضاعت کم نگارنده تالیف شده و احتمالاً دارای کاستی های جزئی است. امیدوارم محققان در آینده با انجام پژوهشهای بیشتر به نتایج بهتری در این زمینه دست یابند. همچنین برخود وظیفه می دانم از اساتید و همکاران و دانشجویان عزیزی که اینجانب را در نگارش این کتاب یاری نمودند بویژه از زحمات وتشویقهای بسیار محبت آمیز استاد گرامی جناب آقای دکتر علیرضا هژبری نوبری استاد دانشگاه تربیت مدرس تشکر وقدردانی می نمایم.

دکتر رحیم ولایتی - عضو هیات علمی گروه باستان شناسی دانشگاه تهران

مقدمه: مصر یکی از کهن‌ترین و با سابقه‌ترین کشورهای جهان است که سابقه تمدن آن به هزاره ششم ق.م می‌رسد. قرار گرفتن مصر در منطقه خاورمیانه و ارتباط فرهنگی دیرین با اقوام و ملل اطرافش بویژه ملل آسیای صغیر، بین‌النهرین، ایران و پهنه ی آفریقا، بسیار مهم است. مردم مصر باستان تمدن عظیم خود را براساس اعتقاد به دنیای پس از مرگ بنیان نهادند و با همین رویکرد آثار معماری و هنری بی‌شمار و ارزشمندی را خلق کردند. تمدن مصر در طول هزاران سال بدون تغییر و دگرگونی گسترده، بر پایه ی اعتقادات مذهبی، رشد و نمو کرده و چون میراثی گرانبها از نسلی به تسلی دیگر سپرده شده است. مصریان باستان برای جاودانه نگه داشتن نام فراعنه و بزرگان خود، اهرام، مجسمه‌ها، مابد و ... و ... های باشکوهی ساختند و با این کار در واقع فرهنگ و تمدن باستانی خود را برای آیندگان ماندگار کردند. دین در تمدن مصر عامل اصلی شکوفایی بوده که از حدود هزاره سوم ق.م به صورت ایزدان و خدایان بومی مصری معرفی شده است. مصریان، همانند سایر باستان‌های روزگاران باستان، پیدایش هرچیزی را به دخالت یک خدا نسبت می‌دادند. برای آنان نیروی وجود نداشت که ریشه در نیروهای فراطبیعی نداشته باشد. به همین جهت مردم مصر به خالق فرهنگ و تمدن عظیمی در منطقه خاورمیانه هستند که محور و هسته اصلی اعتقادات مذهبی بوده است. فرهنگ و تمدن بی‌نظیر مصر برای جهان، بویژه اروپا، تا سال ۱۷۸۸ یعنی زمانی که حمله و تهاجم نظامی ناپلئون به مصر ناشناخته بود. ۱۷۵ نفر از دانشمندان اروپایی در آن سفر، پس از مطالعه، نقشه برداری و طراحی آثار تاریخی و فرهنگی مصر نتایج آن را در کتاب "توصیف مصر" (بین سالهای ۱۸۰۹ تا ۱۸۲۶ منتشر نمودند. این گزارش، مبنای اساسی رشته علمی جدیدی با عنوان "مصر شناسی" در باستان‌شناسی و تاریخ در بیشتر دانشگاه‌های معتبر جهان قرار گرفت. با کشف رمز خط هیروگلیف مصری و خوانده شدن لوحات و دیواره نگاری های معابد، مصر شناسی در مجامع علمی از جذابیت بیشتری برخوردار شد. کتابهای فراوانی نیز درباره مصرشناسی چاپ و منتشر گردید. پس از گنج‌یابی‌های غیر علمی دوران اول شناخت مصر، کم‌کم تحقیقات باستانشناسی علمی رونق گرفت. امروزه مصر براساس یافته‌های بزرگ و کوچک باستان‌شناسی، یکی از غنی‌ترین کشورهای جهان از نظر تنوع در آثار و محوطه های تاریخی محسوب می‌شود. با توجه به ارتباط

فرهنگی دیرپای مصریان با تمدنهای مهم این منطقه، بدون شناخت از باستان‌شناسی مصر، باستان‌شناسی هر یک از تمدنهای همجوارش ناقص و ابتر خواهد بود. تاسیس رشته مصر‌شناسی در دانشگاههای ایران - مانند آنچه در کشورهای پیشرفته شاهد هستیم، دور از انتظار است، اما تدریس آن، در حد دو واحد درس دانشگاهی برای رشته‌های باستان‌شناسی، معماری و مرمت آثار و ابنیه تاریخی از ضروریات به نظر می‌رسد. از طرف دیگر تمدن ایران در آسیای جنوب غربی، بزرگترین و تاثیرگذارترین تمدن و فرهنگ در دوره تاریخی بوده است. پدیدار شدن امپراتوری هخامنشیان و فتح مناطق گسترده‌ای از جهان و استفاده از تجارب فرهنگی و هنری بیشتر تمدنهای بزرگ منطقه، به فرهنگ و تمدن ایران غنا و تکامل بخشیده است. یکی از تمدنهای بزرگ منطقه که تاثیرات علمی و فرهنگی عمیق و تکامل دهنده‌ای بر تمدن ایران گذاشته، فرهنگ و تمدن کشور مصر است. کوروش زوایای پنهان و ناپیدای آن بدلیل عدم انجام پژوهشهای میدانی و کتابخانه‌ای روشن نشده است. در مطالعه تاریخ ایران می‌بینیم که وقتی کوروش در نبرد با کروئس پادشاه لیدیّه - در آسیای صغیر - پیروز شد، بر پایه وقایعنامه نبونید حدوداً پس از سال ۵۲۰ ق.م. شورش سارد را تسخیر کرد و پادشاه لیدی را بعنوان اسیر همراه خود به اکباتان آورد. پس آماده تاختن و فتح بابل، باختر، سکاه و مصر شد. کوروش در سال ۵۳۰ ق.م. در جنگ - مابین تمارش شمال شرق امپراتوری کشته شد و نتوانست برنامه اش درباره ی گسترش امپراتوری را عملی سازد. تسخیر مصر که در اندیشه کوروش بود، توسط جانشین او کمبوجیه انجام شد. فتح مصر که در زمان کوروش طراحی شده بود، زمانی اتفاق افتاد که آماسیس فرعون مصر در آغاز سال ۵۲۵ ق.م. از دنیا رفت و پسر او پسامتیک سوم فرعون مصر شد. کمبوجیه در کوروش تهاجم خود را به مصر آغاز کرد. او در پیشروی پیروزمندانه به مصر و پس از برپا شدن شکستن آخرین مقاومت ارتش این کشور در اطراف شهر ممفیس پایتخت مصر و اسارت فرعون، پسامتیک سوم؛ پادشاه مصر شد و تا سال ۵۲۲ ق.م. در آنجا باقی ماند و بر این کشور حکومت کرد. بر اساس منابع مصری مردم این کشور کمبوجیه را همچون فرعون جدیدی از سلسله بیست و هفتم برای حکومت بر مصر قبول کرده و پذیرفتند و کمبوجیه هم به سنتهای بومی و مذهبی آنها احترام گذاشت. حاکمیت ایرانیان یا بیست هفتمین سلسله که تا

سال ۴۰۴ ق. م. بطول انجامید، از زمان کمبو جیه آغاز می‌شود. دومین دوره فرمانروایی ایرانیان یا سلسله سی و یکم از سال ۳۳۸-۳۴۳ ق. م. مربوط به حکومت اردشیر اول است. از سال ۳۳۲-۳۳۵ ق. م. داریوش سوم حکومت مصر را در اختیار داشت. در زمانهای گذشته که پژوهشهای باستان‌شناسی کمتری در دوره متأخر تاریخ مصر بخصوص در رابطه با سلسله‌های ۲۷ و ۳۱ صورت گرفته بود، امکان سکوت و مبهم جلوه دادن تاریخ مصر امپراتوری هخامنشی در مصر وجود داشت. با روند صعودی فعالیتهای تحقیقاتی و روندی هیأتی گوناگون باستان‌شناسی - بویژه در رابطه با دوره متأخر مصر - کشف اشیاء، کتیبه‌های مختلف، بناها و یادمانهای باستان‌شناختی، غبار ابهام از این دوره تاریخی را تا حد زیادی امروزه در بسیاری از موزه‌های بزرگ دنیا اشیایی از دوره متأخر تاریخ مصر به پیش‌پا داشته می‌شود که در رابطه مستقیم حکومت ایرانی مصر است. نتایج و تحلیل داده‌های اثبات شده حاکمیت و اقتدار ایرانیان در این بخش از دنیا است. با وجود یافته‌های باستان‌شناسی متناهی که از قلمرو امپراتوری هخامنشی در آسیای صغیر، آسیای میانه، شمال آفریقا و شبه جزیره بالکان توسط باستان‌شناسان بومی یا هیأتی خارجی کشف شده، هنوز سوالات زیادی در مورد این دوره از تاریخ ایران بی‌پاسخ مانده است. با پژوهشهای میدانی که توسط هیأت‌های باستان‌شناسی - عمدتاً غیر مصری - صورت گرفته، یافته‌های باستان‌شناسی و اشیای تاریخی مختلفی چون سفالها، اشیای تدفینی داخل قبور، مجسمه‌ها، نقش برجسته‌های مخرب و یادمانهای معماری از این دوره کشف و به عنوان مدارک مهم باستان‌شناختی دوره ایرانی در مصر معرفی و به اثبات رسیده است. امروزه همه باستان‌شناسان خارجی و مصری به دوره ایرانی از تاریخ مصر را بعنوان دوره ایرانی مد نظر داشته و به رسمیت شناخته‌اند. یافته‌های باستان‌شناسی جدید، اطلاعات تازه‌ای درباره‌ی این مقطع از تاریخ مصر را در دسترس تاریخی بشریت افزوده است. در ایران نیز از کاوش محوطه‌های مهم هخامنشی در شوش و تخت جمشید و بسیاری از محوطه‌های دیگر، یافته‌های باستان‌شناسی مصری کشف شده که نشانگر روابط فرهنگی و هنری متقابل این دو تمدن بزرگ منطقه خاورمیانه است.

عوامل مهمی وجود دارد که توجه به باستان‌شناسی مصر را برای دانشجویان و محققین توجیه می‌کند، بعضی از آنها عبارتند:

۱- مصر با داشتن پیشینه تاریخی، غنای فرهنگی، موقعیت خاص جغرافیایی (موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک)، اقتصاد کشاورزی پررونق و تأثیر بسزا بر تعمیق و گسترش اندیشه‌های اسلامی در منطقه، از اهمیتی بالا و بی‌همتایی برخوردار است.

۲- مصر از غنی‌ترین فرهنگ‌ها و تمدن باستانی جهان در خاور میانه و منطقه ما قرار دارد که اهمیت آن از فرهنگ و تمدن بین‌النهرین و آسیای صغیر کمتر نبوده و شاید بیشتر هم باشد. آثار تاریخی و فرهنگی متعدد و قدمت مطالعات باستان‌شناسی موقعیت ممتازی به مصر بخشیده است. اسرار تمدن شگرف مصر باستان، بیشترین جاذبه را برای تحقیقات علمی در سطوح دانشگاه‌ها و بنیادهای علمی پژوهشی ایجاد نموده است.

۳- بزرگ‌ترین و باارزش‌ترین پروژه‌های حفاری باستان‌شناسی و مرمت آثار و بناهای تاریخی در این کشور توسط هیأت‌های داخلی و خارجی انجام می‌گردد. اجراء چندین پروژه بزرگ اکتشافی در سطح بین‌المللی مانند جابه‌جایی محوطه‌ی تاریخی "معبد ابوسمبل" که در سال ۱۹۵۴ بدلیل سحبت آسمان انجام شد و ساخت موزه بزرگ تاریخ و تمدن مصر باستان.

۴- یکی از سائرپی‌های مهم دوره‌ی خاموشی در مصر بوده که با رونق خط هیروگلیف در این سرزمین، اطلاعات و داده‌های باستان‌شناسی مهمی در اختیار پژوهشگران قرار می‌دهد. مطالعه یافته‌های باستان‌شناسی دوره‌ی خاموشی در مصر مانند سفال، کتیبه، اشیای نزیینی، آرامگاه‌ها و معبد هیبیس برای غنای دروس باستان‌شناسی کشور ضروری به نظر می‌رسد. شناخت صحیح از باستان‌شناسی منطقه باعث شناخت درست باستان‌شناسی ایران شده و موجب تقویت و ارتقاء هویت ملی برای جوانان ایران خواهد بود.

فصل اول: موقعیت طبیعی مصر و تأثیر آن در فرهنگ مصر باستان

۱- شرح ویژگیهای جغرافیایی مصر:

کشور مصر در نیمکره شمالی و در شمال شرق قاره آفریقا واقع شده است. مختصات جغرافیایی آن، بین ۲۲ تا ۳۲ درجه عرض شمالی و ۲۴ تا ۲۷ درجه طول شرقی است. این کشور از شمال با دریای مدیترانه، از غرب با لیبی، از جنوب با سودان، از شرق با دریای سرخ و از شمال شرق با فلسطین اشغالی همسایه است. مساحت کل این کشور یک